

Hörcentralens utveckling i Västerås – minnen från två pionjärer

I mars 2026 genomfördes denna intervju med de tidigare audionomerna Britta Forsen och Ann-Margrethe Sandberg, båda nu 82 år gamla. Under sina yrkesliv arbetade de många år vid Hörcentralen i Västerås. Båda var föreståndare för Hörcentralen under perioder av sitt yrkesliv. Britta från 1972 – 1999 och Ann-Margrethe från 1999 – 2006. På bilden är Ann-Margrethe Sandberg till vänster och Britta Forsen till höger.

Varför valde de att jobba inom hörselområdet

Britta Forsen kom ursprungligen från Piteå. Hon tänkte som ung att utbilda sig till småskollärare men kom inte in på utbildningen. En vän tipsade henne om att börja på Hörcentralen i stället. Hon kontaktade då föreståndaren på Hörcentralen i Boden och frågade om hon fick praktisera där. Det fick hon. Lönen som praktikant var 90 kr i månaden och arbetet upplevde hon som mycket meningsfullt.

Efter ett år i Boden bestämde hon sig för att utbilda sig till hörselvårdsassistent. För att komma in på utbildningen krävdes tre månaders praktik på audiologisk klinik som bara fanns i Stockholm, Örebro, Lund och Göteborg. Britta gjorde praktik på Karolinska sjukhuset i Stockholm, där hon också gick sin utbildning.

Under utbildningen gjorde hon praktik på Hörcentralen på Centrallasarettet i Västerås. Hon valde att göra sin praktik i Västerås eftersom de hade lockat med fast tjänst efter praktiken. Från maj 1964 började hon arbeta i Västerås som hörselvårdsassistent.

Hon kompletterade senare sin utbildning med bland annat en högskoleutbildning i ledarskap för chefer.

Ann-Margrethe Sandberg tänkte först bli sjuksköterska. Efter flickskolan började hon därför som prov-elev, vilket var ett krav på den tiden. Hon hoppade av prov-elevstiden eftersom hon inte ville bli sjuksköterska. Föreståndaren på Hörcentralen, Anna-Greta Andersson, f. Åkersten, kontaktade rektorn på sjuksköterskeskolan för att hon sökte ny medarbetare. Hon fick tips om Ann-Margrethe som hon därför kontaktade och erbjöd arbete.

Ann-Margrethe började arbeta på Hörcentralen 1963 och utbildades först internt inom Hörcentralen men gick senare utbildning till hörselvårdsassistent och läste även kurser i barnaudiologi på högskolan i Örebro.

Hörselvårdsassistenter blev senare audionomer och år 2006 blev audionom en legitimerad yrkesgrupp.

Arbetsuppgifter

Arbetsuppgifterna för Britta och Ann-Margrethe var initialt hörseldiagnostik samt utprovning av hörapparater och andra hörseltekniska hjälpmedel.

Hörseltester på skolbarn i årskurs 1, 4 och 9 i hela Västmanland tillkom och lite senare även hörseltester på 4-åringar. De reste ofta två tillsammans och i början skjutsade föreståndaren dem till de olika platserna. Senare åkte de själva.

Det fanns även en audiometris på Hörcentralen som gjorde hörseltester på 4-åringar och skolbarn i årskurs 1, 4 och 9 i hela länet.

Ann-Margrethe mindes hur hon ibland tog tåget till Fagersta tidigt på morgonen. Hon hade med sig audiometern och promenerade sedan från tåget till skolorna där hörseltesterna genomfördes. Om hon var flera dagar i Fagersta eller Arboga fick hon bo över på hotell. Hon mindes också hur man eldade i kaminerna i de mindre skolorna på landsbygden. Britta kom ihåg att det inte alltid var enkelt att testa hörseln på 4-åringar då de ibland var helt finsktalande och inte förstod svenska.

Hörseltesterna för 4-åringar övertogs senare av barnavårdscentralerna och skolsköterskan tog över skolbarnens hörseltester.

Britta Forsen visar hur Vårdmuseets audiometer för hörseltester på små barn användes.

Hörcentralens första decennier

Anna-Greta Andersson, var en distriktsköterska från Arboga som 1956 startade Hörcentralen i Västerås i små lokaler ovanför Gamla lasarettets entré. Det fanns ett rum för administration inklusive telefontid och ett för hörselprover. Snart fick man ytterligare två rum för diagnostik med riktiga undersökningsrum med så kallade ljudisolerade boxar. Bemanningen utökades till fem personer som arbetade både på Hörcentralen och ute i länet.

Arbetslivet på 1960-talet

En arbetsvecka bestod av 45 timmar och med arbete även på lördagar. Personalens klädsel var vita rockar och träskor. Senare tillkom vita långbyxor.

På sjukhuset och på Hörcentralen fanns en tydlig hierarki. När chefer kom in i rummet ställde man sig upp. När klinikchefen, docent Ragnar Rudberg, fyllde 50 år var det högtidligt. Firandet hölls i örons operationssal och sjuksköterskorna bar sina frackar. Frackar var en speciell uniform för högtidliga tillfällen.

Det var formellt på den här tiden. Britta uttryckte: ” *Tänk hur det var! Mittemot oss på Hörcentralen hade husmor sitt rum. När personalen skulle ha semester gick de till husmor och neg och sa att nu skulle de på semester. När semestern var slut stod de där och neg igen och sa att nu är vi tillbaka*”.

Generellt respekterade man äldre och man lärde sig att vara artig. Både Britta och Ann-Margrethe hade stor respekt för sin föreståndare Fru Andersson.

Både patienterna och personal tilltalades med titlar.

- ”*Ja, och vi blev tilltalade som Fru Sandberg och Fru Forsen*”, säger Ann-Margrethe.

Det var först på 1970-talet i samband med du-reformen, som vi tilltalades med förnamn.

På Hörcentralen saknades fikarum. De fick gå till öronavdelning 2, två halvtrappor upp, och dela fikarum med Syster Berit och Syster Inger. Lunchen åts oftast i matsalen. Den kostade 2.50 kr när man köpte ett häfte med tio lunchkuponger. Som jämförelse var Brittias första månadslön 1 095 kr år 1965.

Ett läkarbesök kostade 7 kronor 1970¹ men besöken på Hörcentralen var kostnadsfria.

Britta och Ann-Margrethe minns sin arbetsplats som mycket trivsamt och med ett mycket gott kamratskap både på arbetet och fritiden.

Patientgrupper

På 1960-talet var det barn med hörselskador och framförallt de äldre i befolkningen (80 års åldern) som fick hörapparater.

Med tiden blev det allt vanligare att personer i arbetsför ålder fick hörapparat. De hade oftast högre krav på ljudkvalitet och funktion än äldre. Om man fick en eller två hörapparater avgjordes av vilken hörselnedsättning man hade.

För barn med hörselskador fanns en särskild förskola, Tegnergården, vid Lovisebergsvägen i Västerås. Barnen med hörselskador integrerades senare i vanliga förskolor. Hörselpedagogiska enheten försåg barnen med hjälpmedel och arbetade nära pedagoger både på förskolan och skolan för att barnen med hörselskador skulle få en bra skolgång.

Idag är det mycket vanligare med hörapparat i alla åldrar.

Ann-Margrethe Sandberg provar om Vårdmuseets Quick check för enkel hörseltest fungerar.

---

¹ 7-kronorsreformen var en svensk vårdreform 1970 som subventionerade öppenvård genom att patienten betalade sju kronor per besök, medan resten finansierades via skattesystemet.

Hörapparaters utveckling

På 1960-talet fanns fyra olika typer av hörapparater:

- Kroppsburna hörapparater som var 5 cm x 3 cm och förvarades i en liten sämskskinnspåse med band som hängde runt halsen. Hörapparaten hade en sladd till insatsen som passade i örat.
- Huvudburna hörapparater var oftast mindre än de kroppsburna. Det fanns huvudburna hörapparater som kunde spännas fast i håret. De användes oftast av de som hade långt hår.
- Benledningsapparater bakom örat kunde personer med exempelvis kroniska otiter få tillgång till. I början hade apparaten en bygel, liknande ett diadem, som satt hårt mot benet bakom örat.
- Hörapparat som satt på skallen till glasögonen och förankrades mot benen bakom örat kom något senare.

Den kroppsburna hörapparaten var vanligast. För personer över 65 år skulle den typen erbjudas. För övriga åldersgrupper fanns det större valmöjligheter bland de olika apparattyperna.

På den här tiden var det inte så lätt att ställa in hörapparaten utifrån resultatet på hörselkurvan. Britta och Ann-Margrethe berättade att *"vi fick använda skruvmejsel för att manuellt göra det."*

Leverantörer av hörapparater höll utbildningar för hörselvårdsassistenter/audionomer om sina respektive hörapparater. De informerade om apparaternas funktioner och vilka olika hörselnedsättningar de olika apparaterna var lämpliga för. Tre danska företag dominerade marknaden och de bjöd också på resor till fabriken för att få ta del av tillverkningen.

Hörapparaterna har utvecklats otroligt sedan 1970-talet. Då var det många som låna sina hörapparater i byrålådan eftersom det var svårt att få bra ljud med dem. Patienterna fick låna hem en hörapparat under en månad och prova. Därefter bokades ett återbesök. Om inte den första apparaten fungerade bra kunde man få låna hem en annan och proceduren kunde upprepas tills man hittade den apparat som fungerade bäst.

Britta mindes en äldre herre som fick en hörapparat ungefär samtidigt som Bingolotto började sändas på TV i slutet av 1980-talet. Hon berättade att *"han ringde på måndagsmorgonen och var arg och besviken för han hörde inte numren som drogs och funderade på om han kanske hade missat en vinst?"* Även om denne herre var missnöjd med sin hörapparat var de alla flesta nöjda.

I slutet av 1990-talet kom de digitala hörapparaterna. Då kunde hörapparaten kopplas till den dator där patientens hörselkurva fanns och inställningarna anpassades efter hörselkurvan. Idag sker det mesta digitalt och användaren kan själv justera många inställningar via en smart telefon.

Utvecklingen av den personligt anpassade hörsnäckan

Till varje hörapparat fanns en personligt anpassad hörsnäck. På 1960-talet gjöts hörsnäckan (proppen) genom att en massa värmdes och applicerades med en spruta i örat efter att en padd (liknande bomullstofs) satts in i örat. Det var viktigt att massan inte var för varm för att undvika brännskador. Senare ersattes massan av gips som varken fick vara för lös eller för hård men som fortfarande gjordes individuellt för varje person. Därefter kom en plast som blandades med härdmedel. Det fanns propptechniker som tillverkade hörsnäckorna.

Idag görs sällan några individuella hörsnäckor då det finns många olika proppar från tillverkaren att välja på.

Statsbidrag till hörapparat

Hörapparaterna bekostades med statliga medel från mitten av 1960-talet. Varje person fick ett bidrag på 400 kr till hörapparaten.

"Vi kommer inte ihåg att patienterna behövde betala något eller att vi hanterade pengar så bidraget täckte nog kostnaden för hörapparaten", säger Britta och Ann-Margrethe.

Bidraget kunde betalas ut var 8:e år. Om hörseln försämrades kunde patienten få byta till en ny hörapparat innan de 8 åren gått.

Vilka hörapparater som kunde provas ut fanns listade i Medicinalväsendets författning om statsbidrag för vissa handikappade. Från mitten av 1970-talet upphandlades hörapparater centralt av Sjukvårdshuvudmännens upphandlingsbolag, SUB. De gjorde ramavtal på godkända hörapparater. Hörcentralen ringde och beställde sedan hörapparater från varje företag

SUB ingick senare i Hjälpmedelsinstitutet men ingen av verksamheterna finns längre. Regionerna sköter idag sina upphandlingar själva i samarbete med närliggande regioner.

Cochleaimplantat

På 1990-talet kom cochleaimplantaten (CI) som innebar en stor revolution. De gjorde att personer med grav hörselnedsättning kunde höra. Hörcentralen skötte tekniken men det var hörselpedagogerna som tränade barnen och de vuxna att lära sig att lyssna och tolka elektriska signaler som ljud. CI kunde bidra till att öka talförståelse och ge en förbättrad kommunikation. CI var inte så vanliga så länge som Britta och Ann-Margrethe arbetade.

Utbyggnad av hörselvården i länet

Från början fanns Hörcentral endast på Centrallasarettet i Västerås. År 1973 flyttade Hörcentralen till nya lokaler i entréplanet på Centrallasarettets etapp 2. Under

planeringen av byggnaden hade verksamheten tyvärr glömts bort. Hörcentralen placerades därför där det från början var tänkt att kulverten skulle starta.

Efter hand byggdes hörselvården upp i länet.

Till öronkliniken i Köping åkte personal från Hörcentralen i Västerås en dag i veckan. På 1980-talet startades en egen Hörcentral där med en tjänst som hörselvårdsassistent, som senare utökades till två tjänster, samt en audiometris.

En Hörcentral öppnades även i Sala och Fagersta dit läkare, hörselvårdsassistent och sjuksköterska åkte en dag i veckan.

Hörcentralen har alltid varit kopplad till Öronkliniken men dess personal hörde under en tid till sjukhuskontoret. Senare hamnade de under klinikföreståndaren.

Hörselvården utökades med en hörselvårdsavdelning. Där arbetade en sekreterare och en hörselvårds-konsulent som hade hand om de hörselskadade barnen i en särskild klass i skolan. Även en hörselpedagogisk enhet tillkom. Där arbetade två hörselvårds-pedagoger som var lärare i grunden. De stöttade både lärarna och de hörselskadade barnen i förskolan och skolan så att skolgången skulle fungera bra. De såg till att de hjälpmedel som behövdes fanns och fungerade.

Senare hade hörselpedagogiska enheten också informationsträffar innan personer fick sina hörapparater.

Läkare och specialister

Hörcentralen har hela tiden tillhört öronkliniken där den första klinikchefen var docent Rudberg. Initialt var en läkare placerad på Hörcentralen 1 dag per vecka. En onsdag i månaden diskuterades svåra fall med audiolog Ingberg från Örebro. Därefter tog audilogen Klochoff från Uppsala över den rollen under många år.

” Men på 1980-talet såg klinikchefen till att det inrättades en audiologtjänst på Hörcentralen”, enligt Britta och Anne-Margarethe. Audiolog är en läkare som är specialist inom hörsel- och balansrubbnings. Audiologen utreder sjukdomar som lett till hörselnedsättning samt yrsel och balansproblem och föreslår sedan behandling och rehabilitering utifrån patientens specifika behov.

På 1990-talet inrättades även en ingenjörstjänst.

Teknikertjänster

Hörapparater som behövde teknisk service skickades först till Landstingens inköpscentral, LIC, i Solna. LIC öppnade efter en tid en egen enhet för teknisk service i Västerås.

”Där fanns tre killar som var tekniker och som lagade hörapparater”, berättar Britta. De gjorde även installationer i hemmen av hörseltekniska hjälpmedel och servade också hjälpmedel som fanns i skolorna. Under en period fanns det en tekniker från LIC-verkstan på hörselvårdens mottagning. Dit kunde personer med trasiga hörapparater komma och, om det var möjligt, få dem reparerade medan de väntade. Idag är den hörseltekniska avdelning en del av hörselenheten.

Digitalisering

I slutet av 1990-talet digitaliserades allt mera arbete i verksamheten. Både patientjournaler och hörapparater skulle registreras.

Hörcentralen i Kristianstad hade samma datasystem som infördes i Västmanland och därför gjordes det studiebesök där för att ta del av hur de arbetade. Det första som digitaliserades var förrådet med hörapparater.

” Då fick vi sitta där på kvällarna och lägga in varje apparats serienummer. Det var ett omfattande jobb”, sade Britta.

Efter registreringen av lagret lades även alla hörapparater som patienterna hade in i systemet. Vi fick gå igenom alla journaler plus kort på apparater för att få ihop det. Det var ett stort jobb.

En verksamhet i ständig förändring

Verksamheten har genomgått en stor förändring sedan 1960-talet. Såväl teknik som organisation har utvecklats från relativt enkla hjälpmedel och hörseltester till en verksamhet med avancerad teknik och bred kompetens.

Personalgruppen har utökats. När Britta och Ann-Margrethe slutade i början av år 2000 arbetade fler än 20 personer på Hörcentralen, varav flertalet var audionomer. Det fanns även administrativ personal som bland annat arbetade i receptionen, en undersköterska som arbetade med balansprov och det fanns en ingenjör.

Britta Forsen och Ann-Margrethe Sandberg ser tillbaka på sina yrkesliv som både intressanta, krävande och mycket givande. Mötena med patienterna och den starka gemenskapen som fanns på arbetsplatsen var en starkt bidragande orsak till det.

Faktaruta

Audionomerna yrkesroll har utvecklats till en självständig yrkesroll. Yrkesbenämningen ändrades i linje med denna utveckling från hörselvårdsassistent till audionom under början av nittiotalet. Utvecklingen gick snabbt mot att audionomerna sågs som en självständig yrkesgrupp med eget patientansvar.

Det var ett viktigt steg framåt när beslutet kom om att audionomerna skulle få sin yrkeslegitimation från och med april 2006.

I november 2020 uppgick antalet sysselsatta audionomer i Sverige till 1377 (85% kvinnor, 15% män).

Utbildningen

Audionomprogrammet idag, 180 hp (tre år), har huvudämnet audiologi/hörselvetenskap. Till huvudämnet kopplas kurser i andra relevanta ämnesområden. Utmärkande för utbildningen är dess tvärvetenskapliga karaktär.

Intervjun genomfördes 26-03-09 av AnnChristine Ahl och Ulla-Britt Blomquist.